

EMBERI SZINJÁTÉK.

Regény.

AFÖLPATTANÓ gyülekezet dobajára ocsudott fel. Csanádi Gábor imádkozott, aztán megint ott ült a faragott székben ; a zsolttár utolsó énekei megbontották a padokat, sor sor után vonult ki, elébb a nők, aztán a férfiak. Zoltán a templom pitvarában toporgott, várta a bátyját, aki nem jött ki vele, hanem végigénekelte a verset. János el akart lépni mellette s amikor Zoltán ráköszönt, hebegett valamit, hogy «mikor jöttél», de elrágta a tegezést, úgy hogy Zoltán «mikor jött»-nek is vehette s néhány szó után odanyomta a forradásos kezét, amelyen a lőtt seb csillaghegét sűrű pamatban nőtte körül a szőr.

A pitvarban ácsorgók elfeledték a karácsonyi csigalevest, mindenik hozzávart még egy mondatot a beszélgetéshez s bár senki sem fordult Zoltán felé, minden szem sarkában ott lebegett a bolond direktor s a doktor öccs találkozója ; szinte csalódottan álltak odébb, amikor azok is kezét fogtak.

Milyen együgyű, gondolta Zoltán, míg a bátyja után nézett. Ezen a gondolaton árnya sem volt a csalódásnak vagy a megvetésnek. Amíg ott állt előtte s elharapta azt a «tél» ragot, fölszaladt róla a sokféle kuriózum ködsapkája, a «zsolttározó direktor» s a «nagylelkű fölszarvazott» ; leesett a külső arc lárvája is : a komoly férfiasság s csak a belső arc maradt : az együgyű emberé. De ez az arc olyan szívet fájdtóan volt együgyű, hogy Zoltán a legszívesebben megölelte volna. A szemvillanás alatt, amellyel a zavarodott tekintetét magához húzta, már el is illant belőle az előbbi pathosz : az «én vagyok a pásztor» kevélysége s egyenletes nyugalom ömlött szét benne ; hazamenet is ezt a jóérzését ringatta, dajkálta a derülten himbáló lépésein.

Másnap délután nem győzte várni, maga indult el a bátyja házához, noha hírelt, hogy ott most nagyban egyezkednek, Boda pap legalább megint a kényszerzubbonyt emlegette s hurkot kívánt a nyám-nyám apák nyakába. A kapuban Zoltán ángya tanakodott az új jegyzővel. Gulyás Pisti búcsúzólul valami bolond szót vethetett az asszonynak, mert az megrázta a darázsderekat s rezes bőre mögött fölcsapott a láng.

— Maga is lefölné a más csuprát, kiáltotta jó hangosan, csakhogy az út másik partján is meghallják. Hadd pukkadjanak, hogy ő a jegyzővel dévajkodik.

Gulyás Pista, mint aféle kapós falusi gavallér kora potrohot eresztett. Ifjú parazsa javát széthordták a hadi menyecskék, s most vásár-

naponként háztűznézőbe járt, nagyra volt a hivatalával s bosszantotta az asszony hangossága : még híre fut, hogy segített kiforgatni Boda Jancsit a cédájának. Bizony úgy gondolkozott Gulyás Pista is, mint a többi hájfejú, aki azzal vigasztalja magát az elpukkasztott fiatalságáért, hogy megjött az esze. Tekintélyeskedő lett s azt a nyelven ragadt csiklandósságot is meg-megbánta, amellyel az asszonyokat szokta meg-birizgálni. Amikor Zoltánt észrevette, hozzá lépett s csaknem mentette magát. Valami szerződésről fecsegett, hogy ő csak a szerződést beszélte meg a felekkel s még azt is megkérdezte Zoltántól, mikor végez. Csak a szomszéd kerítésnél hökkent meg, hopp, hiszen ennek köszönöm sem kellett volna, ez nem akart mellém ülni a templomban, fölálltam s tovább ment. Bosszankodott az udvariasságán és a zavarán s alig várta, hogy kettős tekintélyesérelmét a kisbíró lehordásával helyreüsse.

Az asszony azonban ott maradt a havas kapufa mellett sötét kapufának s idegenkedve bámulta Zoltánt, ahogy gyanús jövevényt szokás. Még a szemét is összehunyorította, hogy mit ódalog ez a kapu körül s a jónapotjára épen csak a foga közt szűrte ki egy hangocskát. Mit köszönsz nekem, hiszen Boda vagy, azt jelentette ez a hangocska s úgy szisszent, mint olló, amely elnyesi az ángyi kötelékeket. Zoltán megkérdezte, hogy hol a bátyja. De az asszony csak bámulta őt, épen hogy megrántotta a fél felét ; ha akarod vállrándítás, ha akarod «arra hátra». S hogy Zoltán mégis csak bemerészkedett az udvarra, még összebb húzta a szemét. A vakkanásra kész kutya figyelme elegyedett ebben a szemben a legarcátlanabb semmibebevással. Annak az előbbi «maga is lefölné a csuprot» kiáltásnak a kérkedő cédasága s ez a tekintet roppant mult volt. Csak a falusi céda tekintetének van ilyen vágása, az ő hangjának ez az érdekessége. Egy egész falu emberszólása kell ahhoz, hogy egy némben ilyen daccal tartsa a rosszasághoz való jussát.

Az udvar havas mélye két gyerekfejet dobott Zoltán elé. Az egyiket mindjárt megismerte, a «hajtányos» Jóska volt, aki az autóbuszban olyan meredt szempillákkal élvezte az út ugratóit. Most egy félig kész hóember előtt állt s mindenáron hasba akarta rúgni. A hóember úgysis gyenge lábon állt, a hó friss volt s még nagyon is mennyei matéria ahhoz, hogy embert lehessen belőle gyúrni, de Jóskát ép ez az ingatagsága ingerelte s az egyikék makacsságával rugdalt felé ; a hóember alkotója alig bírta a szabad félkezével visszatartani. Ez az alkotó egy nagykendővel átkötött leányka volt, alig nagyobb a Jóskánál, testre 10—11 évesecske, de arca után jóval öregebb. Sovány volt, vörhenyes képű és lenszöke, a pillája egész fehér, mintha a természet még a festéket is sajnálta volna belé. De arcvonásaiba félszeg báj vette be magát, ami meghatotta az embert. Azon mesterkedett, hogy a hóember egyik kezébe egy akácgallyat nyomjon. A hóember karja ugyanis fölfelé meredt, mint egy nyujtótornászé vagy átokmondó prófétáé, vízszintesen nem tartotta meg a válla s a kislány, ha már ennyit vesződött vele, a kardot is a kezébe akarta nyomni. Ő ugyan csak a Jóska gyönyörére csinálja az egész

hóembert, aki még gyerek s ha a Jóska gyönyöre most azt diktálja, hogy hasba rúgja a kardot rántó prófétát, hagynia kellene. Csakhogy kevés alkotó szereti, ha a művét időelött hasbarúgják.

— Nyughass, csiggatta a fiút. Ezt a kardot még a kezébe adom, aztán rúghatod. De Jóska olyan makacsul nyomult fel, hogy elrántotta a lányt, a lány viszont a hóembert, úgy hogy a próféta vállban amputálódott, amit kardot rántó szent létére meg is érdemelt.

— Ez meg a Jóska. Hát te, hogy kerülsz ide? S a szép fényes csizmád hol szerezted? sietett Zoltán a kismama segítségére. A leány az idegen hang felé fordult.

— A Gyurka bátyjával jött, felelte felismerő örvendezéssel (hiszen a templomban majd elnyelte az urat, aki az apja mellé ült) s illedelmesen leeresztette azt a félkezét is, amellyel Jóska képromboló dühét tartotta féken. Jóska az idegenre pislantott, aztán a csizmájára, hogy csakugyan olyan fényes-e, aztán a hóemberre s ezzel vissza is tért az eredeti szándékához. Megint feléje rúgott, most már el is érte. A lába beleragadt a hóember hasába, kihúzta, újból belerúgott s ettől olyan romboló szilajság lepte el, hogy még az egészben legördülő fejnek is utána ment s szét-taposta, hogy irmagja se maradjon. Akkor ráparancsolt a lányra, hogy: megint.

Boda János amióta a börtönből hazakerült, abba az alacsony, földes szobába vette be magát, amelyben fiatal házaskorában csitítgatta a felesége anyós-panaszait. Azt a szobát akkor biggyesztették a házhoz, amikor ő megnősült, az öregek nem bőkezűsködtek az új menyecskével, hozott volna, ha padló kell neki. Egy ideig a kegyenc-kocsis lakott ebben a szobában, ő volt az egyetlen legénykocsis a faluban, aki szobában hált. Majd Boda János hurcolkodott ide, önkéntes száműzetésbe.

December vége volt, kinn még csak elvilágított a hó, épen hogy lilább árnyat vetett, de benn már szétfolyott a sötétség tintásüvegje s lélekzetéről ismerszett meg, ki szekrény, ki ember. Zoltán azt se tudta, egyedül hallgatott-e addig, aki a kopogására tessékkel felelt vagy többed magával. Arra botorkált, amerre a szék nyikordult. Boda János zavartan invitálta beljebb s hátra szólt valakinek; te Gyuri ott a lámpa a kasznin, amire egy második szék is megnyekkent, a harmadikról meg egy vénemberes köhhentés hallott. A fellobbanó petróleum aztán kivallatta a szobát. Kőkőnyei Gyurka s a félarcú habogó Kovács voltak a vendégek. Nyilván a szerződés kívánta őket tanuul s most hogy a jegyző elment, segítették Jánosnak, a csöndet őrizni.

Hogy Zoltán belépett, egyikük sem szólt, a vendégek illendőségből, János, mert nem tudta, mit mondjon. A frissen aláírt szerződés, de meg a templombeli dolog is feszélyezte. Röstelte azon kezdeni a beszédet, más meg nem jutott eszébe. Állt csak, mint a szélütött s a bádóg kancsó körül tologatta a szögletes boros poharakat.

Zoltánt a Farkasréten szerzett szimata mihamar eligazította a bátyjában. Tolakodás volna a szerződésről szólni s kész elidegenedés

hálaalkodásig engedni a templombeli dologért. A hóemberre fordította a szót, nem elgondolt taktikából, hanem mert a jóérzése elzárta előle a másik két utat, úgy hogy csak a hóember maradt a tudatában.

— Hogy beszívódik ide a sötétség. Lámpát kell gyújtani s kint még világos van. A kis Jóska három hóembert is szétrúg, amíg rásötétedik.

— Az ám s az anyja nem is tudja, hogy utánam szökött, tólt egyet Kökönyei Gyurka is a társalgáson. Majd megneszül miatta. Félti; nem hiába ez az egy van neki.

— Elvan az Irénkével — szólalt meg János félszegen.

— Az ám, jó kis lány lett az Irénből — jegyezte meg Zoltán, mint aki örül, hogy ezt az eszébe hozták. — Elég a szemébe nézni.

— Jó bizony — könnyebbült meg János is, hogy a szerződés helyett a lányáról szólhat. — Jó, csak soványka. Vasat írt neki az új doktor, de csak annyi, mint a lé. Tizennégy mult az őszön s alig nagyobb, mint a Jóska. S mindig csak az ilyen kicsinyekkel van. Csufolják is érte a barátnéi. Kell-e csörgő Irén, kiáltják neki már messziről. Mert elmentek az őszön a farnádi vásárba s az egyik legény csúfságból csörgőt vett neki.

— Nem baj az — mosolyodott el Zoltán. — Aki soká rázza a csörgőt, hamar veszi. Jó mama lesz az Irénkéből. Különösen, ha sok ilyen istápolta van, mint a Jóska. Ezek rászoktatják, hogy a hóembert hasba szokás rúgni.

— Az igaz — nevetett a Gyurka — türelme az van. El-el jön hozzám, mert a Rozink nagyon szereti, de elhajtja az egy fél délután is a hintát s csak fujja, hogy egy üveg óma, két üveg óma . . . Amíg a Jóska parancsolja. A multkor kilestem őket. Ez a Jóska folyton a macskát gyenisztrálja. Rálép a farkára s hajtja, hogy sss. A macska majd kiszakítja a farkát s csak nyivákol. Az Irénke meg olyan, hogy a légyfogót sem nézheti, mert sajnálja rajta a legyet. Rákiált a Jóskára, te Jóska, de az annál inkább. El akarja húzni, persze szelíden. Mi az a Jóskának, visszadöf a könyökével. Végül is az Irénke nagylány létére sírásra fogja s úgy rimánkodik a macskáért. Jóska most meg már azért sem enged, végül is a macska rántja ki magát. Mért nem lökted el Irénke, kérdem. Ő csak pirul, de nem szól. Azt még senki sem látta, hogy ő meglökött volna valakit. Inkább könyörög az ilyen pöttömnek is.

Mindnyájan nevettek az együgyű histórián, még János is megvilantotta a fogát, olyan örök-emberi volt a Gyurka története s annyira ismerős a Jóska, az Irénke, de még a macska szerepe is.

— Akkor most jó idő jön a Jóskára — bökte közbe Kovács, csak hogy ő is szóljon. — Az Irénke kéznél lesz, csak a szomszédba kell érte kiáltani.

Az új szomszédságnak ez az említése visszahozta a szobába a szerződést s mindazt ami összefüggött vele. De Jánosnak most már nem esett nehezére a szó. A hóember behozta a szobába a világosságot, a lányáról beszélhetett s Zoltánon is látta, hogy nem sürgős neki a szenzáció. Szinte kívánczozott, hogy előhossa a maga dolgát.

— Azt meg tudod öcsém, hogy mi elköltözünk innét — mondta komolyan — a Gyurkáék mellett vettünk ki lakást... A ház a feleségemé marad.

— Igen, hallottam róla, hogy megegyeztek.

Ez a megegyeztek, olyan egyszerűen magzott fel Zoltán ajkán, hogy a három parasztember előtt is egyszerre természetesebbé vált a helyzet. Hiszen azt kellett volna mondania: hallom, hogy nem tudnak kijönni egymással s ő mégis azt mondta, megegyeztek. Ebben a szóban ott derengett a helyeslés: szép, hogy megegyeztek, mindegy hogyan, fő, hogy az egyezés megvan. Olykor egy szerencsés szó löki el az őszinteség lavináját. Így esett ez a «megegyeztek» is a János szívébe.

— Tudom, sokan szapulnak érte, — tért a dolog kényesére. — Mamlasz vagyok és dinilós. Téged is megkerestelek volna már, de Béla bátyám sem ért velem s én nem akarok olyan szót hallani, amely eltérít. Hogy ilyen meg olyan a feleségem s példának is rossz, ha a cédaság ilyen jutalmat nyer. Az ám — mondok — de az se azon kezdte ám, Béla bátyám. Az is mást gondolt, amikor az oltár elé állt velem. Könnyű azt nézni, mi van. De mi volt. Csakhogy kinek van arra esze.

Zoltán egy új ravaszon- könyörgő villanást vett észre a sötét homlok alatt. Mintha ő sem értené, amit senki sem ért s csak megátalkodásból ment volna bele ebbe a szerződésbe s ezt a «mi volt s mi van» érvet is a szíve ellenére hangoztatná. Zoltánnak úgy tűnt fel, hogy ez az érv könyörgése: segíts nekem, nyugtass meg a cselekedetem fölül.

— Elébb, hogy jövök, itt áll az ángyom a kapuban. Egy pillanatra szembe néztünk. Tudja bátyám, vannak rossz asszonyok, akik olyanok, mint a pákosztos tolvaj. Lelopják a szőlőt, megeszik és hallgatnak. De vannak dacosak, akik egyszer valahogy elbotlottak s bántja őket a tettük, de megbánni nem akarják s mindent kieszelnek, csakhogy a bűn az ő esetükben ne legyen bűn. A végén már nyilvánosan és kérkedve rosszalkodnak, de a kérkedésük is bűnbánat s vezeklés.

Boda János szemhéja megrándult s a forradásos ökle is vele. Most, hogy nem ő védte a feleségét, egyszeriben rája zúdult az elszenvedett méltánytalanság. Noha maga mindig mentegette, most hevet-havat összehordott volna rá, hogy ne maradjon egy mentő érve se. Aztán észébe jutott, hogy ő a bibliás ember, ő is úgy gondolkozik, mint az öccse s mint betanult leckét mondta föl:

— Tévelyeg az ember, ő is megtévedt, én is, nincs mit egymás szemére hányni. — Egy pillanatra elhallgatott, aztán csak kiszakadt a kenetes szó mögül az indulat. — Tudod, mi a baj ebben a világban, öcsém? Hogy senki sem látja, mi a jó. A rektor azt tanította, a szívünkbe van írva a jó. Hát én belém nem volt írva. Igaz, én nekem nehéz fejem volt. Másnap nem tudtam felmondani, amit egyik nap megtanultam. S akár hiszitek, akár nem, sokszor annyira vagyok, hogy nem jut eszembe a leányom neve. Kérdik, itt van a nyelvem hegyén s nem tudom kimondani. De akármilyen buta voltam, akartam tudni, hogy

mi a jó. Az emberek össze-vissza beszéltek. Az anyám a feleségemet okolta, a feleségem az anyámat. Az esperesék elcsapták Béla bátyámat, Béla bátyám huncutoknak mondta a papokat. Oroszországban a lelkiünkre kötötték, váltságok meg a világot s itthon megkergettek érte, mint a nyulat. Hogy tegyek igazságot ennyi okos ember közt? Pedig én rendbe akartam szedni mindent. Ha nehézfejű voltam is, ez az egy megvolt bennem. Dehát ki ismeri itt ki magát? Az Isten sok nyugtalan-ságot ad belénk és kevés világosságot.

Úgy dobálta a szót, mint kráter a követ. Tíz éve nem bukott ki ennyi beszédet egyhuzamban. Amikor elhallgatott, az ajka még rángott s nyitott szájában forgott a nyelv, mintha megint nem tudná a kislánya nevét kimondani. Zoltán lenyűgözve hallgatta ezt a kifakadást. Mintha a vak emberiség hebegte volna el az együgyű paraszton át örök zokszavát. A szerződés fehér papírja fölött vastag fekete-kötéses könyv feküdt. Amíg a bátyja beszélt, Zoltán szórakozottan belelapozott. A biblia képes kiadása volt, az Uffizi híres festményei s lompos magyar rajzoló firkái az öreg betűk fölött. Itt Paolo Veronése reneszánsz ruhás Kánai menyegzője, ott középkori német klepetyusok, amott egy naturalista keresztéről levétel. A biblia fejezetei apróbb részecskékre osztva s mindenik fölött a részletes, érthető tartalom.

— Az ember persze olyan, mint a baromfiudvar, sokféle hang rikoltoz benne — jegyezte meg csöndesen Zoltán. — De ép azért kell az életet vállalni, hogy a hamis hangok közül megismerjük az igazit. A gyereket biztatják azzal, idd meg a kávé, majd meglátod, milyen szép madár van a csésze fenekén. Nos, az élet szenvedése az a csésze, melynek a fenekén csakugyan ott van a lelki béke madara. Én hiszek abban a szívbe írt hangban, amelyről a rektor beszélt.

— Én pedig magamtól sosem jövök rá, mi a jó és mi a rossz. Negyvenhároméves vagyok, ha eddig nem jöttem rá, ezután sem. Én nem hiszek a szívem hangjában, nekem kell valaki, akihez tartsam magam. Ha én a szívem hangjára hallgatok, talán agyoncsapom a feleségemet . . .

— Pedig az a hang, amiről a doktor úr beszélt, megvan az emberben — törte meg a súlyos csendet Kökönyei Gyurka. Odatámaszkodott a kályhához s a mellén keresztbe vetette a karjait. Zoltánnak már előbb is föltűnt volt iskolatársának elfogulatlan derült tekintete. Valami vidám céltalanság ivódott ebbe az emberbe, amit a fogság alatt szerezhetett, a szibériai csatangolásokban. Olyan, mint János evangélista, jutott Zoltán eszébe, ahogy ránézett. Maga is csodálkozott, hogy tévedt ez a bizar gondolat belé, de amíg Gyurka beszélt, egyre erősödött benne a benyomás. Miért ép János? Mit tud ő Jánosról? Annyit, hogy a keresztre feszített Jézus őt adta az anyjának maga helyett. Olykor különös és kibogozhatatlan úton tévednek az ember tudatába a hasonlatok. De ép ezek a hasonlatok az igaziak.

A két gyerek is beszívárgott az elsőtétedett udvarról. Irénke a

sarokba gugyorodott s összefolyt a szekrény árnyékával. Jóska a bátyjának dülleszkedett s elmeresztett szempillával hallgatta; azt hitte, mesél.

— Tizenhat nyarán, mielőtt elfogtak, — kezdte Gyurka — a galíciai front mögött tologattak bennünket ide s tova. Egyik este egy nyomorult rutén faluban pakoltunk le, pár ház volt az egész s a fele rom. A falu alatt egy domb, a dombon túl két kilométerre a front. Én a századkomandáns puccere voltam, a hadnagyom egy pesti hivatalnok. Jó ember, csak nagyon félős s ha megijedt, falramászatta az édesapját is. Éjtszaka hogyan s hogy nem, kigyúl a ház, ép amelyikbe mi lógeroztunk. Lehet, hogy én magam voltam a hibás, ott hagytam a paraszat a nyitott tűzhelyen. A hadnagy begyúl. Árulás, mondja, mindjárt itt lesz az orosz tűzéréség s összeszedeti a házbelieket. S csakugyan odakinn puhítják a mieinket; a hadnagy drukkol, mikor kapunk mi is belőle. Kémek, kutyák, ordítja, csak hogy ne lássék, hogy reszket s rám bizza a gazdát, egy öreg parasztot s a suhanc unokáját, hogy ez gyujtotta föl. Kísérd hátra őket, mondja, de úgy vigyázz, hogy szökésen érd a nyomorultakat. Én elértem, azt akarja, hogy végezzek velük. No, viszem én az ipséket. Aszalt kis ember volt az öreg, a fia meg még csecsre kívánczozott. Kiviszem a faluból s mutatom nekik, hogy sipirc, azzal farba lököm őket s még bele is lövök a levegőbe. Amikor visszatérek, hát csakugyan a falut simogatja az orosz tűzéréség s a hadnagy ordít, te, szökésen érted a pimaszokat? Mondom, azon. Még akkor éjtszaka áttörték a frontot, elfogtak minket is s a tulajdon katonáink golyózáporában marsoltunk hátra az orosz front mögé. Látom én, hogy a hadnagy imádkozik s valami képet vesz ki a zsebéből: a felesége meg a fia. Egyszerre odaszól: te, sokat rángatózott az a kölök? Nem rángatózott az, mondom, csak amíg farbarúgtam. Nem hogy szidna, de a nyakamba borul. Aznap háromszor vétettem a forsrift ellen. Egyszer a magam feje szerint jártam el. Egyszer hazudtam s egyszer a szemébe mondtam a hadnagynak, hogy nem azt tettem, amit parancsolt. Mindenikéért krikszgeriht jár s mégis úgy tettem, ahogy kellett. Nem értem rá én egyszer sem spekulálni, mégis eltaláltam, mi a jó. Az a hang volt, vagy mi.

— Hagyd el azt a hangot — röffent most közbe a félarcú Kovács s legyintett egyet a karcsonkjával. — Én *egyszer* hallottam azt a hangot; amikor direktor lettem. «Mit keresel ott, te félféjű? Huszonötöt a hátujadra?» Azt hiszitek ezt mondta a hang. Fenét. «Légy direktor, Pisti, most vagy soha. Légy direktor, Pisti, most vagy soha.» Még azt sem engedte, hogy a magam eszét meghallgassam. Beleevett a ragya abba a hangba, Gyurikám. Legjobb, ha az ember az asszonyra hallgat, az olyan, mint az üst, csak szortyog a kövérségtől, de azért megmondja, miből lesz baj.

Valami tapló-humor fejlődött ki ebben a habogó Kovácsban, hogy innen-onnan tizedik éve hordta a félarcát. Nem lehetett azon

nevetni, legföllebb a Jóska nyihentette el magát, de ő mindig úgy tett, ha a félfejű bácsi megszólalt. Boda Jánoson látszott, hogy nem hallotta sem a Gyurka elbeszélését, sem Kovács tréfás fölförmedését, még mindig az előbbi gondolatánál tart.

— Gyámolra van szüksége az embernek, aki megmondja, mi jó s mi nem. Én megöltem volna a feleségemet, de a Krisztus azt követelte, osztozzam meg vele. — Fölkapta a szerződésről a bibliát. — S ha igazság, ha nem, ami ebben a könyvben áll, énnekem elég volt az emberek szava, én ehhez tartom magam, ha koldussá leszek is.

— Én pedig azt mondom, — kiáltott fel Zoltán, hirtelen izgalommal — hiába erőlteti az ember a törvényt, ha a szívében más áll.

— Eleget hánykódtam; az én elmém nyugvást akar — hördült föl Boda János s visszadobta a szerződésre a bibliát, mintha csak ennek a nehéz könyvnek a súlya tapaszthatná az asztalon azt a lenge írást.

Jóska a bátyját bökölte, hogy mesélj még, Gyuri bátyja, a hadnagy urat meséld; Gyurkának is eszébe jutott a huga, az eddig elsíratta a magzatát; lassan mindhárman felkászolódtak. Alighogy kifordultak az ajtón, hallják is a Rozi szeppent hangját:

— Nem látta, asszonyosság, a fiamat? Összejárom érte a falut.

— Mintha nem tudná — mordult vissza egy bosszús hang.

Azon szóra Jóska is elkiáltja magát: édesanyám s Roziból is kifakasztja az öröm a tartogatott sírást, szidja s csókolja a fiát.

— Rági babának, eszi magának — dohogja fönn a konyhán a Bodané hangja. — Úgy tesz, mintha nem ő küldené ide a fiát. Tőlem akár itt tegyék meg a gáderban. De ha olyan szemérmes keszkenőjét szembehúzó özvegy s úgy meg tud rágni mást, kivárthatná, amíg a János melléje költözik.

Rozit mintha kígyó csípte volna meg. Ellökte a fiát s körül nézett, hogy más is hallja-e, vagy a fülekáprázata az egész. Kiáltani akart, de Boda Jánosba botlott a szeme s ettől az egész mellét összerándította a görcs, elborította a tenyerével az arcát s usgye, botladozva az utcára. Ott kapott annyira észbe, hogy kiáltozni tudott, de még a szitokban is botladozott szegény. Adta, hogy ő visszarohan s megtépázza a cédát, de azért csak oda engedte magát a bátyjának, aki addigra elkapta, átkarolta s úgy húzta hazafelé.

Zoltán Boda Jánost nézte. Ott villogott a konyha előtt, a tuskóba ütve a fejsze, mellette néhány elhullatott aprófa. János dobantott egyet, a fejsze után kapott, de aztán mégis csak lejjebb hajolt, fölemelt egy darab aprófát s ketté törte. Aztán odaállt a gáderba a konyhaajtó elé, a sötét árnyéka beesett a nyitott ajtón, a kivilágított szobába s egyszerre csak odabenn is elapadt a piszkolódo szóár.

Zoltán és a félarcú Kovács búcsúzatlan fordultak ki az utcára. Oldalt, a fásszínnek dülve Irénke fehér arca úszott a hold fényesedő árján s messze elöl, Gyurka hurcolta a kétségbeesetten zokogó hűgát.

— Olyan az asszony, mint a buldog kutya, — morogta Kovács — neki magának nem kell a széna, de azért ráhasal, hogy az ökörnek se jusson.

Ügylátszik Kovács a maga paraszteszével nem kételkedett a Bodáné igazában. S ki tudja, mért sírt a Rozi? Azért-e, mert okatlan meggyalázták, vagy mert a sértés alján a tulajdon szíve titkolt s most már tilos reménységét pillantotta meg?

Zoltán aznap este soká taposta a ház előtt a havat. Újra s újra visszasettenkedtek belé a bátyja szavai s velük egy növény elámulás. Úgy érezte, hogy senkivel, még Bálinttal sem beszélt ily mélységesen az élet dolgairól, mint ezzel a nehézfejű paraszttal, aki a lánya nevét is el-elfeledte. Mintha az élet örök problémáit nem is az értelem tenné fel, hanem az a nyugtalanság, amelyről Boda János beszélt.

Hogy is mondta? Tartani akarja magát valamihez. Törvény kell neki, amely bekerítse az életét. Nem jogos kívánság és nem ősin emberi? Hátha neki van igaza. Mi az, amire Zoltán hivatkozott? Mi az a törvény, amire a szenvedés alján, szív és élet mélyén rá kell találni. S ha nem talál rá? Ha ez is olyan, mint a kávésfindzsa madara, áztatás? Vagy ha mindenki más madarat talál a findzsája mélyén. Ki biztosít róla, hogy mindenki szíve alján ugyanaz a törvény rejtőzködik? S ha nem, mi az ő álláspontja? Anarchia?

Érezte, hogy elvész a lába alól a talaj. Abban, amit János mond, több a ráció. A mindenkori társadalom rációja ez. Ugyanakkor azonban minden íze tiltakozott; nem, ő sosem tudná az írott törvényt a szíve törvénye elé helyezni. Még csak a reménység elé se, hogy az a törvény ott van a szíve alján. Mózes és Krisztus vitája volt ez, az egyház és az evangélium perelt bennünk, szúrt Zoltánba a felismerés.

Szilveszterrel János is kiköltözött a Cigánysorra, a Gyurkákék mellé. Egy elhagyott öregasszony adta ki nekik a szobáját, az is főzött rájuk. Meglettek volna valahogy, csak Jóska nem szökhetett át többé az Irénkéhez. Szegény Rozi, most már mindenáron be akarta bizonyítani, hogy nem igaz, amit a Bodáné kárpált. Zoltán azonban minden este megkereste a bátyját. Egyre jobban megindította az ő bibliás embere. Mind a ketten vigyáztak rá, hogy az az emlékezetes vita újból föl ne lobbanjon köztük; semmiségekről beszéltek, de Zoltán ezekben a semmiségekben is visszakapta az akkori kifakadásnak a Jánosát.

Lassan rájött, hogy mi a kivételes ebben az együgyű emberben. «Én mindent rendbe akartam szedni, ez az egy meg volt bennem» — mondta azon az estén. No, ez az egy csakugyan meg volt benne; János nem élni akart, hanem helyesen élni. Mint gyerek, nagyvérű, gyűlölködő emberek közé került. Már akkor fölbukkant benne a kérdés, kinek van igaza. Csakhogy az ő nehéz feje nehezen igazodott el a gyilkosan önző motívumok közt. Majd ha megnövekedik, gondolta. De megnőtt s még mindig nem tudta magát mihez tartani. Lassan már el is szokott tőle, hogy neki is lehet igénye, beérte volna azzal, ha az igények torzalkodásában helyesen viselkedik. S talán ép ez a tedd ide, tedd oda

együgyűsége terelte az érdeklődését mindinkább erkölcsi irányba. Különös morális tudás-szomj élt ebben az emberben. Sokszor úgy tűnt föl neki, rátalált az igazságra. Egyszer Boda pap volt az igazság, egyszer Lenin. Fanatikusan tudott hinni abban, akihez hozzásegődött s csalódásai nemhogy ellankasztották volna, csak jobban fölingerelték a szomjúságát Így jutott el a bibliához. Negyvenhárom éve gyűlö kétségbeeséssel vetette neki a hátát; ez az a fal, amelytől nem fogtok elmozdítani.

Boda Zoltánnak, amíg a bátyja nehéz szavait hallgatta, s ott üldögélt a szegényszagú földes szobában, melyet csak az Irén halk jár-kelése vagy a dödögő öregasszony emlékeztetett a külvilágra, sokszor eszébe jutott az elgurult drakhma példázata s egyre jobban megértette, mért az elveszett bárány a legkedvesebb. Január derekán is átcammogott már a lusta, téli nap s Zoltán még mindig ott csücsült Hodoson. A Sironkai pikkelyei fölkkunorodva integettek neki, a tavaszi szigortatok is közeledtek, de ő csak ott ragadt.

Egyik este, Jánoséktól jövet, ép a kövér bőrkabátos doktorra gondolt, akivel Roziék előtt találkozott. Valami csomó nőtt a Rozi nyakán, arra írt kenőcsöt s az átkozott parasztfésket emlegetve lálolta a latyakosodó havat, amely itt is, ott is beszakadt a sárga szárú csizmája alatt. Nem okosabb volna, ha ő is haza jönne s egyik Rozitól a másikig gázolná a latyakot, írná a kenőcsöket, hullatná a jószót, még a pénzért se kellene gorombáskodni, minek neki a pénz. A tarka ház s a szerzetesi fogadalom, mintha egy távoli Golf-áramon sodródtak volna egy valószínűtlen kontinens felé. Azt a dolgot nem is ő gyömszölte, a piros szőnyeges és rézrudas szanatórium levelesládájába.

Ahogy a konyhaajtóban megáll s a lábát végighúzza a vason, hallja, hogy az apján erőt vett a beszéddüh, szinte a régi hangján magyaráz ottbenn valakinek.

— Olyan annak az esze, mint a frissen fent kasza. Ha abból nem lesz egyetemi tanár, hát a Kuka Máriból. Nem is doktor s már az orvosi lapba ír. Ez nem olyan ám, minthogy a Kis Ujságba befirkantunk valamit az ököritői tűzről. Ehhez ész kell. Olyik egy életen át tanul s nem jut odáig. Ehol: Boda Zoltán, ez az ő neve.

Zoltán szíve, mint pazarló szökőkút, az arcába lökte minden vérét s maga egy pillanatra vér nélkül maradt. Miféle orvosi lapot emleget az apja. A bal lábát már nem pucolta le, a konyha kivájt kövén ott maradt a helye, mintha valaki féllábon ugrált volna végig rajta. Boda pap egy csukaszürke boritékú füzetet tartott maga elé, jó messze, mint afféle messzelátó, akinek nincs kéznél a pápaszeme. Zoltán nevét kereste rajt a száraz mutatóujjával. Akinek magyarázott, öreg, szőrös orrlíkú, szőrös fülű magyar, fölállt s reménytelenül bár, de engedelmesen követte a tisztelendő úr mutatóujját. Valamikor sok szerződést írt neki a tisztelendő úr, olykor ingyért is, hát meg-meglátogatta néha s volt türelme a beszédjéhez. Amikor Boda pap a

fiát meglátta, csínyelütőn nevetett, mint gyerek, akit a befőttes üvegen értek s odanyújtotta fiának a csukaszürke füzetet.

— Ez meg a te póstád — s hogy Zoltán egy pillanatig tétovázva nézte a Panacea födelét, bizalmasan hozzáfűzte: — mély beszély, nagyon mély beszély. Már nem is tudta biztosan, mire mondják, hogy beszély, de imponált neki a szó, legyen a Zoltán dolgozata is beszély.

Zoltán ötször is átlapozta a füzetet, de nem találta meg a tanulmányát. Akkor jött rá, hogy más címet adtak neki. Aztán a Bálint levelet törte föl, abban ez állt:

«Kedves Barátom, Pier delle Vigne esetében te figyelmeztettél engem az emberi szív várakozásaira, most én adom ki a tanulmányodat. Ennek is az lesz az eredménye, ami annak, de amennyiben gyertyák vagyunk, ne tegyük magunkat véka alá. A «Szerzetes vagy börtönőr» címet mégis elváltottattam, tegyünk ennyi engedményt a szakszerűség látszatának. Nagy örömet szerezte nekem. Ölel Bálint».

Zoltán nem egészen értette ezt a levelet, nem ért rá megérteni. Miféle eredményről fecseg ez, villant át rajta, de nem volt kedve a villanást követni. Odakönyökölt a konyhaasztal mellé s egyszer, háromszor, talán tízszer is átnyargalt a dolgozatán. Maga se hitte, hogy a nyomdafesték láza így lekapja a lábáról. Először egy kukkot sem értett. Hogyan, ezt ő írta volna, aztán csodálatosnak találta s rácsapott az asztalra a büszkeségtől. Majd egyes részletek fölött kezdett aggályoskodni. Sajtóhibákat fedezett föl. A beteg makacssága helyett azt szedték, a beteg macskasága. Mit gondol az a sok száz olvasó, amikor ehhez a passzushoz ér. Egyesek talán törik a fejüket, hogy milyen finom nüansz ez. De a rosszindulatúak bizonyára aláhúzzák s kérdőjelet raknak a margóra, hogy az ismerőseiket is figyelmeztessék a Panacea zagyva cikkére. Ötöd-szöri olvasásra összevászárolta volna a Panacea minden példányát, csak-hogy ez alól az örültség alól a nevét visszazippantsa, a hatodiknál viszont üdvözlő levelek almán látta magát; özőnlik, árad a levél, mindenki ismerni akarja az elmekörtan nagy úttörőjét.

Éjtszaka le sem húnnya a szemét. Dolgozatának egy-egy részlete kínos pontosan tért vissza belé, betűszerinti valóságában, ahogy nyomtatva volt; még azt is látta, melyik szótagnál kezdődik egy-egy sor, s melyiknél jön a sorvégi kötőjel. Izekre szedte a mondatot s negyedórát is elbosszankodott egy-egy jelző felett. Ó, ha ezt a jelzőt elbűvölhetné onnét. Aztán kételkedni kezdett, hogy benn van-e az a mondat egyáltalán a dolgozatban. Fölült s kigyújtott, hogy megkeresse.

Kinn még javában sziporkázott a csillagos téli éjtszaka s ő fölverte a házat, neki utazni kell. Összezsomagolt s még elcsípte a hajnali vonat autóbuszát. Egyedül dülöngélt a kikopott plüs ülés sarkán. A jegyosztó vele szemben. A vörös héjas, vörös eres szemét meregette, el-el bóbiskált, az állomásoknál fölébredt, csöngetett s tovább aludt.

Zoltán később sokszor visszagondolt erre az utazásra. Mintha ez a néhány óra lett volna lelkének a legfeneketlenebb kavargása. Minden

rejtett tendencia föltódult, minden elnyelt hulla felszínre került, minden elsüllyedt vitorla repülni akart. Zavart monológ foszlányok kuszálódtak össze az agyában.

«Nem áshatód el magad a parasztok közé. Mit akarsz, holtodig csicsigatni a Boda Jancsi nyugtalanságát.» «Az írás hiúság, az írás hiúság.» «A tömegeké leszek, a nagy tömegeké. Ha csak egy kórház is, de ott minden beteg az enyém.» «Hagyjuk Csanádi Gábornak a népet, kinek van ilyen isteni hangja, mint ennek a Gábornak, szinte fölemeli a tetőt.» «Ha a tébolyda megnehezített élet, az élet megkönnyített tébolyda. Megkönnyített és tág, mint a földkerekség.» «Végre is én tehetséges vagyok. Tehetséges, tehetséges. A tehetség kötelez.» «Hogy beledagadt János bátyám nyakere az énekszóba.» «Hiúság-e az írás?» «Szegény Rozi, ha tudná, hogy kamaszkoromnak azon az első bűnös éjtszakáján majdnem róla ábrándoztam. Aztán mégis Katóról. Tiszteltem az egynapos özvegységét.» «Ez szerzetesi fogadalom? Ez ambíció, barátom.» «A beteg macskasága ez tetszik a segédorvos úrnak. Ha-ha, szegény Hrabán, behúzza a mongolszemét a széles vigyorába, két ránc közül csillog az aprócska szeme. Mondjuk, hogy macskasága, maradjon úgy, legyen Hrabán is okosabb valakinél.» «A tenger, a tenger, hé thalassza ἡ θάλασσα, a harc tengere. Hát persze, hogy nem vesznek a nyakukba, de majd a fülükbe rágom magam.» «Miféle figura ez a Boda Zoltán, nem volt mersze a hídkorlát másik feléhez s most téveszmét rak, téveszmére. Mi más lehet egy szűz, mint szerzetes. S ha nem szerzetes, szent. Boda Jancsi házi szentje.» «Félek, hogy a kis Jóska sosem lesz tökéletes, ha nem is idióta, de egy árnyalat . . . s mi lehet Rozi nyakán a csomó. Tuberkulózis?» «Olyan legyen, mint a bőrkabátos doktor? Fúj, gázolni a latyakot s átkozódni. Én tehetség vagyok.» «S hátha még *abból* is meggyógyulok. Veszek magam mellé egy nőt s ahhoz őszinte leszek.» «A szerződésre, arra rá nyomhatod bátyám a bibliát, de a lelked kiröpül alóla.» «Vajjon mit szól Sironkai a cikkemhez s mi lesz a pikkelyeivel? Akárhogy is, tehetséges vagyok, én vívom ki a magyar tudomány európai pozícióját.»

Ha Zoltán agya zúgában egy titkos gyorsíró kuksolt volna, hogy lekapja minden gondolatát, másnap ő botránkozott volna meg magán. De ezen a hajnali órán a döcögő autóbuszban a nyomtatott betű delíriuma rázta. Mint forradalmak hajnalán, lelke minden leláncolt fegyence birkózni kezdett őreivel. Mintha a «nappali álmok» évtizedes avara küldte volna fel zagyva illatait.

A farnádi állomás darától iszamlós, fekete juharai ép úgy elúsztak mellette, mint az autóbusz-út akácai. Pedig most ő is állt, mint a fák; kint ácsorgott a Perronon, a harmadosztályú jegy is a kezében; hop, a jegyet nem szabad összehajtani. Az a két vörös szem a vonat. Honnét jön a vonat. Sonkról. Sonk, milyen messzeség. Zádor, Gerenyás, ez is volt?

A begördülő lokomotív megszédítette. Félelmetes előretörő erő. Én és a lokomotív, gondolta, amíg a kosarát a lépcsőre dobta. Itt is

egyedül volt, csak egy kupecféle horkolt az átellenes padon. Ebben a horkolásban volt valami leverő, kimerítő. Borzasztó, mint a realitás. «A tehetség kötelez», akarta tovább gondolni, mert felzaklatott szelleme követelte a monológokat. De a kupec húzta, húzta. Időnként kisiklott a horkolása, no most megüti a guta. Én végre is tehetség vagyok, de most meg a küllők zakatolták : rokonaid, rokonaid. Lassan már nem is gondolkozott, csak feszült, figyelt, szinte előrehajolt a figyelésbe, mintha távol, arcok vonásait kémlelné, vagy egy hangot, túl a horkoláson s a küllők visszatérő neszén.

A kalauz ébresztette föl. Az ablakon túl a keleti pályaudvar üveg-hangárja ; s túl a javítás alatt álló tetőn a reggeli ég hideg foltja, annyi, amennyi a lukon át befér. A villanyos sosem ette ily lassan a farkasréti kapaszkodót. Mikor leszek már ott, türelmetlenkedett. Viszont a villanyos megállóhoz sosem esett ily közel a tarka ház. Jaj, csak még ne érnék oda.

A tébolyda folyosóiba belefagyott, a csönd, mint vízvezetékcsőbe a víz. Egy ápoló barátságosan köszöntötte. A kötözőben Sironkai rendelkezik. Mindjárt kilép ! Zoltán gyorsan felosont a lépcsőn, de csak az első fordulóig. Ott elszégyelte magát s lesietett. Akkor érkezett a főorvos. Zoltán nyugtalanul vizslatott felé, de annak az öntött arcán nem rándult el az izom, legfőllebb a köszönését fogadta egy kissé hangosobban. Zoltán a váróbetegek padjára ült s figyelte a térde reszketését.

— Mi az, maga itt van ? — csattant föl mögötte a Sironkai hangja. — Azt hittem, elment egyetemi tanárnak. Szép kis stikliket csinál a rovásunkra. Kiszerkeszti az intézetet, hozzá egy zúg-folyóiratban. Szép kis hála, jó hogy a nevemet oda nem írta a szélhámos orvos típusa alá. De az még hagyján, hanem miféle szerzetesi zósszal önti fel a személyi kritikáit. Áttelefonál ma egy barátom. Mi az, ti beléptetek az irgalmasrendbe . . . Tudja mit csináltam én kollégám ennyi idős koromban ? Tölcsért a fülem mögé, hogy jobban értsem, ha a bácsik megszólalnak. S az öreg még én nekem esik. Az volt a pechem, hogy őt figyelmeztették előbb. Hát ez az a tudományos munka, amihez a medikus nélkülözhetetlen ? Tudhattam én, hogy melyik tóban milyen hal lakik. Én odaállítom a mikroton mellé s a kolléga úr csuhába bújtat engem s az egész intézetet. Csak azt a szerkesztőt szeretném látni, aki az ön zsenge éveit így szabadjára hagyta. Bosszú, szín-bosszú, a Bálint bosszúja.

Szegény Sironkai, ezt a Zoltán cikke egész kiforgatta a mivoltából. Még a pikkelyeit is elfeledte, ördög vigye a föl nem szelt agyakat s a malária oltást, ő neki azóta úgylis jobb ötlete jött ; érdekes kázus ; az ünnepek alatt hozzák be, azt dolgozza föl. Legfőllebb tovább levelezik a Sobonne-cinegével. Mit lehet kihozni abból a malária oltásból ? Semmit, abszolút semmit. Az azonban mégis szemtelenség, hogy egy tacsó, aki nem is dr., a fejünkre értekezzék. Zoltánnak ugyan eszébe sem jutott Sironkai, amikor az akarnok-orvos típusát meggyúrta, de tagadhatatlan, hogy egy-egy ilyen típus sok titkos gyökéren él s a Sironkai erkölcsi

teteméig is lenyúlhatott belőle néhány fonal. Sironkai mindenesetre csak ezeket a fonalakat vette észre s úgy gondolta, hogy a Zoltán szemtelensége háborítja föl. De fölháboríthatja-e az embert ennyire a szemtelenség. Félek, hogy ennyire csak az érdem tud fölháborítani. Sironkai voltaképp Hrabánt irígyelhetne volna, aki a gyermekek gyanútlanásával kacagott a medikus marhaságain. Sironkai nem kacaghatott így, mert őt magát is meglepte a dolgozat. Ép ezért volt dühös.

Zoltán még föl sem ocsudhatott Sironkai zuhanya alól, már jön a szolga, hogy a főorvos úr kéreti. Itt a hadd el hadd. Egy pillanatig habozott, hogy bemenjen-e, nem jobb-e ha pakol mindjárt, mit leckéztessék. A vonatbeli monológok lelkesedése, az «én és a lokomotív» hangulat elillant s szokatlan keménység s majdnem görccszerű dac rándította össze a lelkét: szembe néz velük. Sironkai zuhanya nagyon is váratlanul jött, különben is ki az a Sironkai?, de ezelőtt az öntöttarcú elme-Zeus előtt megállani, ez igen.

Bement. A főorvos szokatlanul udvarias volt. Ott ült az óriási íróasztala mögött, amelyen legalább húszféle üvegtárgy hasítgatta a téli ég beeső sugarából a szivárványt. Szögletes tintatartók, metszett üvegnehézékek, zöld gyöngyüket villogtató tolltartóedények, ceruzák üvegvályui, apró nippek, még a vonalzó háta is üveg s a gyöngyházkés is beilleszkedik az általános csillogásba, amely mögött a főorvos úgy ül, mint egy barátságos, nyugateurópai bálvány, akinek ezek az üvegtárgyak az oltárdíszei. Leültette Zoltánt s ez annál meglepőbb volt, mert az orvosait sosem ültette le s néhány semleges kérdéssel lökte meg a társalgást. Hogy kollega úr úgy-e szabadságon volt, meg kollega úr hová való, a szülei élnek-e s az öreg Kutasit ismeri-e, az is hodosi, a felesége a színésznő, valamikor a betege volt. Akárcsak az a tíz kérdés, amellyel a betegek diagnózisát puhatolta ki. Aztán egyre szűkebb íveket írt, megkérdezte, hogy mikor végez s vajjon elmeorvos óhajt-e lenni. Amikor Zoltán bólintott, hogy igen, ő elmeorvos lesz, figyelmesen a szemébe nézett, összetámasztotta az arca előtt a szét-feszített ujjait s ő is bólintott.

— Ön mindenesetre nagy ideákat lebegtet a szeme előtt. Általános szellemi képességei is olyanok, hogy bizalommal tekinthet a jövő elé. Ne feledje el azonban, hogy egy adott pálya esetében a speciális rátermettség mindig előnyben van az általános kiválósággal szemben. Ha tehetség és hivatás nem harmonizál, az embert a tulajdon képességei botlasztják el lépten-nyomon. Ki lehet boldogtalanabb, mint egy lángeszű fogorvos vagy egy vajszívű zálogházi hivatalnok? Én elolvastam az ön Panaceabeli dolgozatát, az a benyomásom, hogy kollega úrban sok olyan érték van együtt, amely összegezve kiváló elmeorvost ad. Azontúl azonban még olyan értékek is . . . értsük meg, értékek is, amelyek az ön állásfoglalását pályánk jelenségeivel szemben megnehezítik, hogy úgy mondjam, abnormissá teszik.

Megint fölpislantott az üvegeiről s majdnem ártatlanul világos-

szürke szemei bizalomindítón pihentek Zoltánon. Zoltánt ez az objektív hang megnyugtatta. Lelke merev görcse, mellyel a szobába lépett, feloldódott. Valami kis igaza is volt az öregnek s ő semmi okát sem látta, hogy az alárendelt ildomos hallgatóságát őrizze a székén.

— Én azt hiszem, hogy az általános kiválóság sosem keresztezheti a speciális rátermettséget, sőt a kettő elválaszthatatlan. A jó soffőr nemcsak kitűnő vezető, jellemnek is kell lennie, különben berúg s neki visz a fának. A mi pályánk pedig épen az, ahol rátermettség és emberi kiválóság egy s ugyanaz. A szeretet egy bizonyos fokán az ember elmeorvos. Ép ezt akartam bebizonyítani abban a cikkben.

— Mindenesetre sok cikket kell még írnia, amíg ezt bebizonyítja, húzódott vissza a további vita elől a főorvos s ha lehet, még barátságosabban nézett Zoltánra. Ön még fiatal s majd csak tisztázza a maga számára ezeket a dolgokat. Most nem is ezért kérttem ide. Február elsejétől harmadik segédorvosi állást kap a kórház s ezzel az ön szerepköre automaticæ megszűnik. Ha kész orvos lenne, természetesen tekintetbe vennők a jártasságát és szolgálatait, sajnos, *itt* megkívánjuk a doktorátust.

Zoltánnak úgy tűnt fel, hogy ez az «itt» egy árnyalati hangsúlyt kapott. Értsd: nem úgy, mint a Panaceában. Nyugodt iparkodott maradni, csak annyit mondott — Természetesen.

A főorvosnak, úgy látszik, tetszett ez a nyugalom, sőt talán Zoltán is. Az üvegtárgyak közt ketyegő órájára nézett s rávesztegetett egy percet, hogy megkenje a rúgás helyét.

— Kollega urat nem érheti váratlanul a dolog, ez az állás ősz óta a levegőben lóg, az alorvos úr bizonyára említette önnek.

Sironkai csakugyan említette az állást, de azt is, hogy ő a pikke-lyeit attól tovább szelheti. De mit prézsmítáljon ennek a kőfalnak? Főllált és meghajolt. A főorvos a kezét nyujtotta.

— Nagyon sajnálom, — mondta s ebben a pillanatban olyan volt, mint egy modern Pilátus, aki ismeri az emberi értékeket, de rendet akar a provinciájában.

Zoltán belegyömöszölte a kosarába az írásait, aztán mégegyszer végigszaladt az emeleti nőosztályon. Csodálatos tárna, ahol két éven át csákányozta a legkeményebb ércet, az emberi lelket. A közös terem betegei, akik rég nem látták, odatódultak köré. Megjöttél apus, kiáltotta a hajdani medika. Hallom új gyűrűt akasztottál a salvarsan kép-letére. Szegény vérbajosok áldani fogják a nevedet. Az a beteg, aki Szent Elek hitvese volt, hozzásimult: Légy türelmes, Elek s emlékezz a fogadalmunkra. Az imbecilis lány a kabátját ráncigálta s vigyorgott. Egy nénike félrehúzta, hogy sikerült-e kieszközölnie az audienciát. Valaki idegesen visítozott: Hol hagyta Boda a köpenyedet. Mit akarsz ezzel mondani, hogy köpeny nélkül jössz közénk. A beteg szobában Horváth Laci anyja szunnyadozott. Az elfogyott arca fölött ráncbaszedett hom-lok, amelyet még az ágyfejénél álló halál sem tudott elsimítani.

Zoltán a Gombosné különszobáját hagyta utoljára. Ott állt most is az ablaknál, az ajtónyílásra összeresztett s ecsettel nem utánozható, lemezzel el nem fogható öröm villámlott át az arcán. Ő maga is észrevette, mert tüstént megbánta az örömét, elfordult s még dacosabban figyelte a rostélyontúli ég tengerárját.

— Itt hagyom a kórházat, nagyságos asszony — mondta Zoltán s meghajolt előtte.

— Csak négy percentet kapott?

— Hogy-hogy négyet?

— Négyet vagy huszat, tudom én milyen arányban osztóznak maguk. A javát bizonyára a kőarcú teszi zsebre. S önnek már kinyílt annyira a szeme, hogy többet követel.

— Én nem követelek semmit. Kitettek, kell más orvosnak a hely.

Gombosné hallgatott, mintha el is veszett volna Zoltán a háta mögött. Egyszerre váratlanul visszafordult.

— Igen, a legjobb lesz, ha elszökik innen. Használja ki az alkalmat, később már ők nem engedik, fogja a cinkosság. Nem akarom arra kérni, hogy az én ügyemben is tegyen valamit. Doktor úr még nagyon gyenge ahhoz. Nemcsak társadalmilag, erkölcsileg is. Tanuljon valami tisztességes ipart, legyen asztalos és csináljon koporsókat.

Olyan volt, mint egy királynő, aki megbocsát ifjú orgyilkosának. A dacos szájszöglete elernyedt s a szemében az anyaság visszatért ellágyulása reszketett. Zoltán lehajolt és megcsókolta a kezét...

Hohó, Bálint barátom, hát erre az eredményre céloztunk, kacagott föl Zoltán, mikor a portás házikójából kilépett s neki lódult a Farkasrét ereszkedőjének. A portás megígérte, hogy amíg lakást talál, vigyáz a csomagjára s Zoltán eleinte azt hitte, csak az üres kezének örül. Nincs csomagja, szabadon hintálhatja az ütemre lépő lábai oldalán. Csak aztán vette észre, hogy a szíve is könnyebb lett, nem kell megtartania a szerzetesi fogadalmát. Boldog novicius, kidobták, mielőtt fölszentelték volna. Föllibbent a lelke, mint a terhet vesztő léghajó s erről a föllebbenésről tudta meg, hogy az «egy leszek köztük» fogadalma réges rég elbukott benne.

Eszébe jutott a Bálint levele. «Pier delle Vigne esetében te figyelemzettél az emberi szív várakozásaira, most én adom ki a dolgozatodat. Ennek is az lesz az eredménye, ami annak.» Már mint a röpülés. Van borszesz ebben a Bálintban, kacagta csibészesen; de egyszerre miért, miért nem a Boda János sötét feje horgadt a lelke elsötétülő tavába...

Az a félesztendő, amely Pilátus főorvos úr kézmosására következett, Zoltán életének talán a legnyugtalanabb korszaka volt. «Mint a hirtelen felhúzott bűvár» — így jellemezte ő maga az állapotát. Megszűnt fölötte az a nyomás, amellyel az elveszett emberi életnek nehezettek rá s a könnyebb elem nemhogy fölszabadította volna, inkább fuldokolt benne, mint a bűvár, akit meggondolatlan gyorsan emeltek ki.

Mért lódult mégis karlóbálva a farkasréti lejtnek? Ó, ez a karlóbálás nem a tébolyda légnymomásának, inkább reménytelenségének szólt. Az egyoldalú szeretet aszkézise ellen lázadt fel. Cella, amelyben áthatolhatatlan lelkek a falak. Koporsó, amelyen megpecsételt sorsok a deszkák. Vállalhatja-e ezt a falatsimogató, koporsódeszkrét kérlelő remeteséget? Hátha ő reked bele a részvét és téboly reménytelen párbeszédébe? Hátha ő keményedik meg ebben a sziklalágyításban, ahol Gombosné ajkának pillanatnyi ellágyulása a legnagyobb siker. Hodosi útja csak fokozta ezt az elégedetlenséget. Mégis más a Boda Jánosok terhein osztozkodni, mint a Gombosnékén. De ha meg is szomjazott egy új s reményteli munkát, hozzászakított a tébolyda légnymózához s már nem tudott ellenni a szakadatlan nehézség nélkül. Új hivatás sejtett föl benne. Új élet- szétajándékozó vágy mocorgott benne.

Az első nyomdafesték láza, amelyen gyorsan jött, olyan hamar ment. Nem lehetek tudós, mert nem vagyok kartárs. A tudós egy a sok tudós közt, kerék a kerekek közt s ez a kerékalázatosság az érdeme. Micsoda dolgozat volt az enyém? Egy egész tudományt gyúrni át két íven! Oly világos volt ez, hogy maga is elbámult, hogy téved a Panaceába. Szép kis tudós lennék én, csúfolódott, amikor Bálint biztatni próbálta. Ha van kedved, hozd le a következő cikkemet, a címe: «Evangéliumi szempont a szerves kémiában».

Dehát mit kezdjen akkor magával? Mi az a hivatás, melynek a magzatmozgásait érezni véli? Minél előbb leteszem a doktorátust, vissza Hodosra, a Cigánysorra, az enyéim közé. Akárcsak Horváth Laci, csúfolta magát. Kár volt kinevetnem őt a körorvos-idealizmusával. Ő a vérbő magyar fajt keresi a Cigánysoron s én a beteg emberiséget. Turi Dani vagy Boda János, mindegy, ki a mézes madzag, mind a ketten a latyakot fogjuk gázolni, akár a bőrkabátos. De ha őszinte akart lenni magához, ez a Rozitól Roziig járó bőrkabátos egyre nőtt a szemében, már-már szimbólikus hős volt, az Ősi Orvos, aki házról-házra viszi az enyhülést. Álmában ő maga is felöltötte azt a bőrkabátot, pap volt és orvos, modern sámán s minél többet csúfolta ezt az álmát, annál emberibbnek találta.

A baj ott volt, hogy nem bírt tanulni. A Farkasrét jó orvost faragott belőle. Az őrltek egyrésze belső bajt is szerzett; egyesek összebezték magukat, másokon nehezen gyógyuló sebek nyíltak, a bőrbajok minden faja kivirágzott itt s Zoltán ebbe s abba a szakba is belekóstolhatott. Bátran kimehetett volna a vidékre. A betegségeket megismerte s tudta, mikor mit kell csinálni. A szigorlati anyagnak azonban édes-kevés köze volt ehhez a gyakorlati képzettséghez. Mi volt ez a szigorlat? Aféle svindli-dekatlon, ahol ugrani is kellett, futni is és diszkoszt vetni is, még pedig úgy, ahogy azok ugranak és futnak, akik húsz éve mást sem tesznek. S mivel ez nyilvánvaló, lehetetlenség volt, enyhe csalással szépítették az eredményt, az ugrópálcát legörbítették, a kronométert meglassították s szelet adtak a diszkoszvető

mögé. A vizsgázók műtéteket csináltak, amelyeknél a tanár félre- nézett, betegeket vizsgáltak ki, akiknek a diagnózisát a folyosón a szájukba rágták. A szigorlatozás művészete abban állt: úgy tartani észben egy könyv betűit, hogy a vizsga szorongattatásában minden betű föl villanjon, de huszonnégy óra múlva már a fele, már a negyede sem, különben nincs hely a következő tárgyra.

Zoltán nagyon is erős egyéniség volt ahhoz, hogy ebbe a dekatlon- csínybe belenyugodjon. Hiába nyomta oda a fejét a könyvei fölé, erős belső igények feszengtek benne, amelyekkel számolni kezdett. Az elme- osztály magas nyomása után ez a híg elem kész «bűvár betegség» volt. Ha ugyan nem partra hányt hal fuldoklása. Mert ez a környezet más lélekző szervet követelt, olyat, amely benne rég visszafejlődött.

Gyilkos elem volt ez s Zoltán megfullad benne, ha oda nem bűvöl- heti maga köré a tulajdon légkörét, mint a pilóta, aki oxigén-bombát visz a magasságba. Csak az egyik fele tanult, a másik embereket kere- sett, «emberi várakozásokat». A világi ambíciók visszakorcsosodtak benne; a szerelemtől eltiltatott. De ép ez a korlátozás nyitotta meg az életét. A mások ügyei átfolytak az ő ügyeibe; a mások életében talált a maga életére.

Bálint azt ajánlotta, szálljon Kósáékhoz. Az öregasszony rákény- szeredett a szobakiadásra, a fia egyre jobban elveszett az ő belső dzsinei közt, egyáltalán nem írt, a vagyonka is elúszott a tőzsdekrachon s a nyugdíj kevéske volt kettejükre. Szegény Kósa az ő örökös öngyanú- sításaival igazán nem volt az az ember, aki mellett élvezet szigorlatra készülödni. Zoltán mégis elfogadta az ajánlatát. Ez a család az «ő társaságának» ígérkezett. Az a másik fele követelte Kósáékat, amely nem mondhatott le az emberi szenvedés állandó közeléről.

S csakugyan a Kósa-család érdekes is volt, bár «emberi várakozá- saikban» Zoltánnak csalódnia kellett. A beteg író elbeszéléséből Kósa mama úgy szállt ki, mint egy új Veronika, a részvét véres keszkenő- jével. S csakugyan ez az asszony zokszó nélkül tűrte a fia furcsaságait, sőt a kedvébe járt; vasárnap madártejet főzött neki, kiadta a szobáját, s zálogba tette a jegygyűrűjét. Valójában azonban a konok hidegség volt. Vékony epés ajkain éles mosoly csillant, ha fiáról beszélt. Tetszel- ges az önkínzásban, kegyetlenség a részvétben, ez volt ez a mosoly. A megvetés mártírja, így nevezte őt magában Zoltán, s csakugyan szenvedélyes áldozatkészsége a világmegvetés deliriuma volt. Sokat olvasott s idegen emberek dolgainak gyorsan a fenekére látott. A férjét a paralizis vitte el s talán még ő mellette nyílt ki benne az a megvetés- teli áldozatkészség, amelyet később a beteg fiára írt át. Szinte bele- támogatta a fiát a betegségbe, csakhogy mégjobban fölékerüljön az elnézésével. A fia öngyanúsításait nevetségesnek találta. Terhelt, magyarázta Zoltánnak. De a mártírok türelmével hallgatta őt, kiismerte magát dzsinei közt, sőt mintha ő is segített volna ebben a befelé figyelő csiga-biga játékban. Zoltán ebben az asszonyban érezte meg, hol válik

a könyörület bünné. Mert Kósáné gögös volt. Azt hitte, hogy fölötte áll a fia hóbortjainak. Ő egészséges lélek, ezt nem tőle örökölte, ő csak a jó anya, aki szánja érte. Ez a külső szájalom rosszabb, mint a káröröm, állapította meg Zoltán. Az igazi szájalom így sóhajt: szegény ember, téged is megvert az én gyengeségem. Kósáné azonban így sóhajtott: őt mérte rám a sors. Zoltán sokszor elszégyelte magát ezért az asszonyért. Nem hajlott-e ő is erre a külső szájalomra?

Maga Kósa talán a legszájalmasabb figura volt, akit valaha látott. Nincs az a babonás tót cseléd, akit ennyiféle kísértet szorongasson. Az orvosok és kuruzslók kiforgatták az önérzetéből. Volt pszichoanalitikusok, hipnotizőrök, libazsírral delejezők és csodamasszirozók kezén s a szerelmes vakságával esküdött az utolsó kuruzslójára. Egy arcrángással kezdte s már nem bírt liftbe ülni, nem mert telefonálni, bűvésze volt a tüneteknek, amit hallott, már produkálta is. Bálint egy időre lecsillapította. Akkoriban javult valamit, de egyszerre átpártolt egy Virginia nevű médiumhoz, aki mint Virginia a hozzáfördülékért «transzban» imádkozott, de mint Zsuzsanna asszony alaposan megpumpolta őket. A vidékiektől csirkét és tojást követelt, a városiaktól minden együttimádkozásért százezer koronát. Zoltán úgy látta, hogy ennek az embernek az igazi szerencsétlensége az anyja, s megpróbálta őt az anyai ál-gyengédséggel szemben talpra állítani. Az első beszélgetések alatt Kósa fölütötte a fejét, gyors és könnyű hajlandóság villant meg a tekintetében. Te fogsz megmenteni, jó, ments meg, én neked is átadom magam. Akár a nők, akiknek nincs elég ellenálló erejük; elég egy férfi kézfogás s már kínálkozóan riszálódnak. De amikor Zoltán kitért az elől, hogy Virginia-Zsuzsanna folytatása legyen s csoda nélkül akart hatni rá; mint a találkáról visszaküldött lány, sértődve húzódott el tőle s nem akart többé megnyílni.

Makacs és hozzáférhetetlen lelkek voltak ezek a Kósáék s viszonyukban volt valami borzalmas, ami Zoltánt lehangolta. De ugyanakkor örült is, hogy mellettük lehetett, mégis csak az ő «társaságába» tartoztak, félrecsúszottak voltak és szájalmasak. Zoltán ebben az időben gyakran csodálkozott rajta, hogy akármerre megy, az emberiség mindenütt az ő társasága. Mindenki félrecsúszott, mindenki szájalmas. Összeismerkedett egy bérkocsissal, aki éjtszaka kibökte az automobilok gummiját s összeverte az angolkóros kisleányát. Egy egyetemi kollegája a legapróbb cselekedettől is rettegett, beleverejtékezett, amíg egy beteget kikopogtatott s bonyolult hazugságokat talált ki, hogy ne kelljen a gyomorszondát a betegbe gyömöszölnie. Egy férj bevallotta, hogy undorodik pohos feleségétől; olykor órák hosszat rója az utcákat, amíg egy kedvére való nőt talál, csak hogy legyen kit a szemé előtt lebegtetni, amíg mohó feleségét öleli. Hol vannak a regények életvidám, aljig-derült, egyensúlyozott alakjai? Minden tónak megvan a szörnyetege s minden élnek takart titkokig nyúlik a gyökérszála,

Különös, Zoltánt nem iszonyította el ez a fölfedezés, sőt örült,

hogy az emberiség ennyire összefolyt előtte a szenvedés közösségében. Boldog volt, mint Kepler, aki a legkülönbözőbb égi jelenségekre talált közös formulát. Nem menekült el ettől a közösségtől, inkább minél mélyebben akart megmerülni benne. Kereste a nyomorultakat; kereste az embereket.

Egyik szélfüttyös és fénypántlikás április délután eszébe jutott szegény Balázné, amint az összemetszett csuklót nyujtja felé. Fölkerekedett, hogy megkeresi. A sebészeti jegyzete butító rubrikákat kavargatott a fejében. Megoperálom az epekövet, először, másodsor, harmadszor... Nem operálom meg először, másodsor, harmadszor. Boldog volt, hogy tíz perc múlva a Balázné hangját hallja. Mintha a nővére szólogatná messziről. Becsöngetett. Balázné helyett egy idegen, lompos asszony nyitott ajtót.

— Nem tudom, kik azok, — mordult fel dühösen.

Átment Szatorinéhoz. Igen, igen szegény Balázné régen elköltözött. Nem győzte kivárni az urát, hazament az anyjához Nagykörösré. Hogy ő hogy van? Na ja, csak szegényesen s a pillantása oldalt vágott a kiadó szoba ajtajára, amely mögött valaki opera- és kuplé-törmelékeket olvasztott egyetlenegy véget nem érő füttyhullámba. A tűzhelyen két csésze kávé, az egyik mellett vajás zsemlye. Ellátást is ad a szobaurának? kérdi Zoltán, amire Szatoriné elpirul és mogorva lesz, úgy látszik a «teljes ellátás» szíven találta.

Ahogy a lépcsőn lefelé ballag, látja, hogy egy férfi faggatja a házmestert. Nem, nem írt azóta, erősködik a házmester. A férfi egy-két lépést tesz. Zoltán a kacsázó mozgásáról rögtön felismeri. Balázs, a felelőségét keresi.

Bevárta, amíg a szabó kifordul a kapun. Jó százlépcsényről követte, egész a Kálvin-térig, ott rátette a vállára a kezét, mintha csak akkor pillantotta volna meg. A sánta szabó nagyon rossz bőrben volt, azaz a bőre még megmaradt, de az ember elfogyott belőle, a szeme alja bugyot vetett, a szája körül keserű ránc jelent meg s az egész arcot belepte a másodhetes szőr.

— Mi az, Balázs úr, megint vegetál. Baj van a nedveivel? — kezdte Zoltán a hajdani csipkelődő modorukban, de rögtön látta, hogy nem szabad folytatni. Balázs megpróbálkozott egy mosollyal, de csak a friss foghíját sikerült kimutatnia.

— A kórházból jövök, uram. — Suttogott, mint akinek nincs ereje a hangos szóhoz. — Azt tudja, hogy a Bözsi meglógott. Mindjárt, hogy a betegágyból fölkel. Igaza volt, mit felezzük a nincset. A feleségem akkor nap-nap után ráműzent, ő mindent elfeled, kezdjük, ahol abba-hagytuk. De mi vagyok én, labda, hogy egyik nő a másíknak dobjon. Így legalább szabad vagyok. Nem és nem, én nem megyek vissza, gondoltam. Hogy megint a feleségem dolgozzon rám s a jósága folyton figyelmeztessen: én dolgozom ám. Amikor ő nyomorított meg! Kellett a szabadság? Most itt a szabadság Balázs, lásd, mit kezdél vele. Egy ideig szana-

szét lődörögtem Pesten, de mintha az ég is az én mellemre ülne, nem találok helyem. A feleségem, hol ettől üzen, hol attól, már nem merek senkivel szóbaereszkedni, mert egyszer csak megszólal a gramofon: nem jobb volna Balázs úr, ha... Gondolom, nagy a világ, elférünk benne ketten is s eszembe jutnak a fiatalkori csavargásaim. Olyan lett azok alatt a lelkem, mint ez a szél, erős, illatos fényes. Botod is van Balázs s árok is, ahova behemperedj. Hát elindulok, még a rüsztungom is azon mód, ahogy huszonhét év előtt. Én nem értem, mi volt ez doktor úr. Hát nem vagyok én olyan ember, mint akkor? Az emberek mégis gyanakodva néznek. Nix, nix, mondják, s jó ha egy héten egy mellényt vagy egy nadrágvajítást kapok. Amikor suhanc voltam, elkapkodtak a mesterek. Komm tu, ungar, mondták s én mentem s minden jó volt. Mi áll az én arcomon, hogy most úgy elhúzódtak tőlem? De azért tartottam magam. Itt a szabadság Balázs s koplalva cammogtam el ott, ahol huszonhét éve jólakottan füttyörésztem. Ugyanott, ugyanazokban a városokban. Stuttgartban egy székelyfiú szegődött hozzám. Mondom neki, hogy Kolozsvárott voltam párttitkár. Hát csak megölel; varrjuk össze, amink nincs, mert igen tréfás gyerek. Együtt kutyagoltunk a francia határig. Ő tanult ember, érettségije van, de csak napszámos munkát kapott, mert nincs ipara. Én mellényeket varrtam, mégis jórészt ő tartott engem, nem is szólva a mókáiról. S hiszi vagy sem, én úgy gyűlöltem ezt a fiatalembert, hogy egyszer kísértésem jött belészúrni a bicskát. Ott feküdt mellettem a szénán, egy pajta féle volt, a Dénes szuszogott s el-el mosolyodott, amint aludt. Ilyen voltam én is és mi vagyok, gondoltam s ki kellett állnom a pajta elé. No Strassburg előtt aztán elváltunk. Nekem nem volt francia vizumom, nem is adtak volna, ő meg tovább ment Párizs felé. Ahogy akkor megöleltük egymást, egyszeriben elapadt bennem az erő. Nem dolgoztam én többet egy öltést sem, úgy hogy zsuppon hoztak haza. Itthon meg előszedett a betegség. A lábam megpuffadt, szívbaj. Két hónapig hevertem a kórházban, negyednapja, hogy kieresztettek. Egyél fakérget levegő mártással s ott hagytak a kórház kapuja előtt.

Egy utcai csemegéskocsi előtt mentek el, Zoltán vett egy stanicli diákkeveréket. Szerecsendiót tesznek bele, mogyoró helyett, mondta s ugyan mitől ilyen homokos a mazsola. Baláznak azonban a szerencsendió is ízlett, a homok se idegesítette s amikor Zoltán följánlotta, hogy amíg állást kap, lakjék vele, nem maradt ereje tiltakozni. Zoltán megbeszélte Kósáékkal az új kvártélyos dolgát. Fizet érte s ott hálhat a diványon. Teát főzött, felvágottat hozott s hónapos retket vajjal. A tea illata, a retek, meg az a három kanál rum feloldotta a Balázs belső rekedtségét, már a vándorlását is más színben csillogtatta, mintha csak helyre akarta volna ütni a síránkozását. Egy jószívű bajor három krigli sört fizetett neki. Weimárban megkergette a szőlőcsész, szerencse, hogy az is sánta volt. Megmutatta a barátja levelét, igen jókedvű s írásműnek is kitűnő levél volt. «Gondoljon el, kedves bátyám, egy várost — állt

benn egy helyt — ahol folyvást körhintán ül az ember s nem ő forog, hanem a világ. A multkor át akarok menni a Concordeon. Az egy tér s vagy kétszáz autó szaladgál körbe rajt, nem tudom, mindig más kétszáz-e vagy mindig ugyanaz, mert lehet, hogy a város parádéztatja ott őket. Hogy a sujba volt? Én annyit futok előlük rézsut, hogy csak megest odaérek, honnét elindulék. No, nem fogtok ki a székelyen. Bemegyek a tér közepére s akkor vissza, ahonnét jöttem. Át is értem a másik partra. A földben pedig majolika kastélyok vannak, meg milliommféle csövek. Azt csodálom, honnét van annyi hely a földben. Rájöttem, hogy ezek a lyukba is lyukat furnak; no, be is szakad velük egy nap a világ.» Ilyesformán gördült a nyolcoldalas levél. Zoltán már nem is lepődött meg, amikor a nyolcadik oldalon Finta Dénes «állástkereső napszámos» aláírását pillantotta meg.

— Lesz még próza s juhturó — idézte Balázs a barátja jelmondatát s mintha nem is ő belőle szívárgott volna elő a Kálvin-téren az a sovánka hang.

Persze ez az első esti jókedv csak a három kanálka kegyes csalása volt s jöttek napok, amelyek Balázs nedveit ugyancsak rosszul keverték össze. Ilyenkor összeültek Kósával s úgy cserélgették a panaszt, mint görög drámák kettős kórusa. Mindenik bevárta a maga sorát, boldogan csapott be, de a másik strófáját is végig állta. Máskor féktelen vidámság lepte el. Megöltem a multat és a jövőt, fecsegte ilyenkor. Ezután csak azt a percet élem, ami jön. Egy percig élek s az a perc tart a halálomig. De ez a bölcsesség is csak egy napra vidámitotta fel.

Zoltán elő-előhozta a feleségét, de Balázs ilyenkor makacsul hallgatott. — Mért kínozza szegényt? tört ki egyszer Zoltán, hiszen a multkor már rászánta magát, hogy visszamegy. Aznap, amikor összeakadtunk, nála volt.

— Ha-ha, fakadt föl Balázs keserű nevetése. Akkor csak koldulni akartam. Megválni és tovább állni.

De azért szívére vette a dolgot, mert másnap jött, hogy ő munkát talált, köszöni a szállást s elköltözik. Zoltán szánta-bánta az elszólását. Amikor a felesége után tudakozódott, Balázs a kórházból jött, gyenge, éhes és ellágyult volt s a lábra kapott ember sosem bocsátja meg, hogy valaki kileste az ellágyulását.

A szigorlatok azonban közeledtek s Zoltán nem ért rá a szabó után futkosni. Ez a magolás a «bőr kabát» ára, biztatta magát s neki hasalt a betűk zavaros vályujának. Mit tegyek, ha így adnak passzust az életemhez! Egy kis erőszakétel s mehetek haza a Cigánysor latyakjába. Néha majd fölrobbant benne a türelmetlenség. Kirohant az utcára, letelepedett egy padra s szóbaereszkedett a pihenő rikkancslánnyal. Nekem nem ez a tudomány kell, szidta a könyveit s az a vad csatangolóvágy gyúlt ki az izmaiban, amely nála a lelki légnymás mérő vészjele volt.

A szigorlatok mégis csak nyélbeütődtek. Egyiket a másik után

szegte maga mögé. Nem tolta ki a terminusokat, hazard vakmerőséggel felelt, minden sikerült; sokszor maga rontotta el a feleletét, nehogy kitűnőt kapjon.

Egyik reggel szigorlatra menet levelet kap. Az apja gyilkolja az idült kérdéseivel a papírt. Szegény, egyre nehezebb a dolga, most már a bolondok felől sem érdeklődhet. A levél mögött utóirat, csak ennyi: «A Kökönyei Rozi meg nagyon odáig van. Amióta a fia meghalt, ő is beteg, sorvadásos. Igaz, azt írtam, úgy-e hogy a fia agyhártya (vagy agyvelő) gyulladását kapott? Április utóján temettük».

Zoltánban benragadt a Jóska halála s a Rozi dolga. Ott ült a vizsgáztató professzor előtt. Ez pakulárforma, oláharcú, ravasz szemű emberke volt, aki mindent jobban tudott, mint a párhuzamos tanszék professzora.

— Ön vörös véresejtekről beszélt — szakította félbe gúnyosan a Zoltán feleletét. — Hát csakugyan olyan vörösek azok a véresejtek?

A hallgatóságnak elállt a lélekzete. A cirkusz dermed meg így, ha a kétéltáncos meginog. Mindenki tudta, hogy pakulár tanár úrnak nem szabad vörös véresejtről beszélni, mert az színes s nem vörös. Erre évente tízszer is figyelmeztette a hallgatóit s a szigorlatozók azzal a tréfás jelzővel indították egymást a katedra elé: vigyázz a vörösre.

Zoltán is ismerte a tanár idioszinkrázóját. Ha már eljárt a szája, könnyen megmenetheti a helyzetet, csak meg kell okolnia, mért színesek azok a véresejtek s mért nem vörösek. De Zoltán a gúnyosan rászegzett szemén át (amelyben kis harag is csillogott, hogy nem tudsz vigyázni a szádra — a boldog várakozás is, hogy mindjárt meghallja a maga kedves érvelését), mintha az egész társadalom kicsinyességével nézett volna farkasszenet. A tudás nagyképű semmisége csillogott a pakulár-arcból felé. Nem állhatott ellen, hangsúlyozva, majdnem dühösen bökte a tanár szemébe: Igen, vörösek.

A tanár maga is vörös lett, kissé fölemelkedett széken s úgy kiáltotta: — Hát igenis, nem vörösek. S ha jelen lett volna az előadásaimon, tudná, mért nem vörösek.

Zoltán nem szólt többet s a pakulár nem kínálgatta a kérdéseit. Megbukott, de még elérte a délutáni vonatot s a lelke egy lelökött világgal volt könnyebb, amióta megbukott.

Németh László.

(Folyt. köv.)